

Alper Duman

İzmir Ekonomi Üniversitesi
alper.duman@izmirekonomi.edu.tr

Fiyatlar, Göreli Fiyatlar ve Ne Olacak Bu Memleketin Hali?

Tuvalet kağıdının 17 yılda fiyat artışı sadece %1.8. Buradaki gariplik Ocak 2007 tarihli. Fiyat 1.53'ten 0.74'e düşüyor; yani %50. Ne olmuş olabilir ki? Tuvalet kağıdını düzenleyici bir kurum da yok. Verimlilikte bir ay içinde dramatik bir artış olabilir mi?

1. Fiyatlar

Fiyatlar piyasa ekonomilerinde geçerli olan sinyallerdir. Bir mal ve hizmetin fiyatı arttığında yani pahalı olduğunda iki mekanizma üretici ve tüketicilere bir şeyler söyler. Birinci mekanizma mutlak fiyat artışıdır. Bu tüketiciler için bütçe kısıtları içinde (gelirlerin aynı kaldığını varsayarsak) o mal veya hizmeti alım güçlerinin azaldığı bilgisini veren sinyaldir. Üreticiler için ise eğer maliyetler aynı ise karlarının arttığını ifade eder. İkinci mekanizma ise göreli fiyat artışıdır. Başka bir mal ve hizmet cinsinden ifade edildiğinde göreli fiyat artışı da

tüketiciler için ikame yönünde bir fiyat sinyalidir. Üreticiler için ise göreli maliyetler aynı kalmak üzere (ya da her iki mal veya hizmet için aynı düzeyde artmış olduğu varsayımı altında) hangi mal ve hizmetin daha karlı hale geldiğini gösterir.

Bu girizgahtan sonra doğrudan TÜİK'in 2003-Ocak ve 2020-Aralık dönemleri arasında derlediği fiyatlara bakalım (TÜİK 2021). 17 yıllık bu dönem orta-uzun dönem sayılabilir. Sermaye stok değerleri de firma organizasyon yapıları da bu dönemde değişken kabul edilebilir. Toplamda 424 madde olsa

da tüm dönem boyunca fiyatları verilen madde sayısı 353'tür. Biz bu maddelere odaklanacağız. Aşağıdaki Tablo 1'de fiyatı en çok artan ve düşen 10 madde yer almaktadır. Ayrıntılara girmeden önce bu dönemdeki toplam TÜFE artışının %460 olduğunu hatırlatalım.

Önce fiyatı düşen ya da çok az artan maddelere bakalım. Mesela nasıl oluyor da "Banka ile Para Havale Ücreti" bu dönemde %77 düşebiliyor? Grafikle anlaması daha kolaydır belki. Aynen. Grafik 1 aşağıdadır.

Nasıl olmuşsa havale ücreti 12 TL'den başlayıp Şubat 2020'de 43

Tablo 1. Fiyatı En Fazla Artan Maddeler

% Artış

Yazım ve Çizim Kağıtları	64670,61805
Telefon Görüşme Ücreti	44636,03175
Kaşık, Çatal, Bıçak Takımı (Çelik)	43533,79606
Hazır Çorbalar	8079,262065
Spor Müسابakalarına Giriş Ücreti	5919,709706
Müzik Aletleri	3787,649656
Resmi Evraklarla İlgili Hizmet Ücreti	3070,271305
Saklama ve Muhafaza Malzemeleri	2903,934163
Limon	2402,881934
Mücevher (Altın)	2379,48981

TL'ye çıktıktan sonra tepetaklak olup 2.9 TL'ye düşmüştür. BDDK'nın EFT ücretlerini düşürdüğünü biliyoruz ama el insaf 3 TL de değil düşürülmüş hali. İnanamayan 1000 TL EFT yapsın maaş hesabının olmadığı bir bankadan.

Peki ya tuvalet kağıdına ne demeli? Dile kolay 17 yılda fiyat artışı sadece %1.8. Grafikte bakalım yine anlar mıyız diye. Buradaki gariplik Ocak 2007 tarihli. Fiyat 1.53'ten 0.74'e düşüyor; yani %50. Ne olmuş olabilir ki?

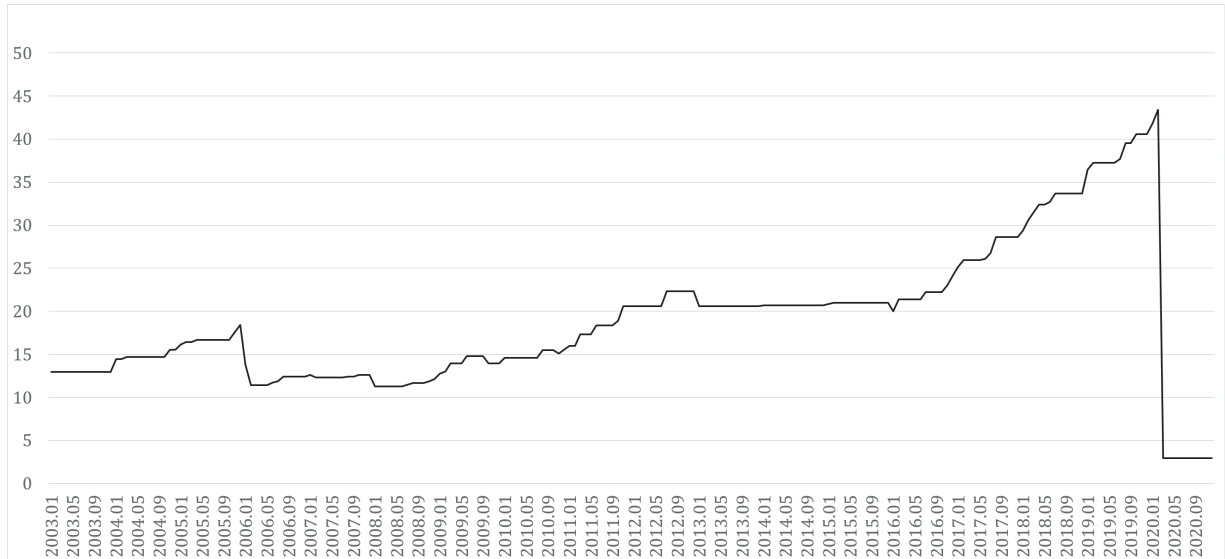
Tuvalet kağıdını düzenleyici bir kurum da yok. Verimlilikte bir ay içinde dramatik bir artış olabilir mi?

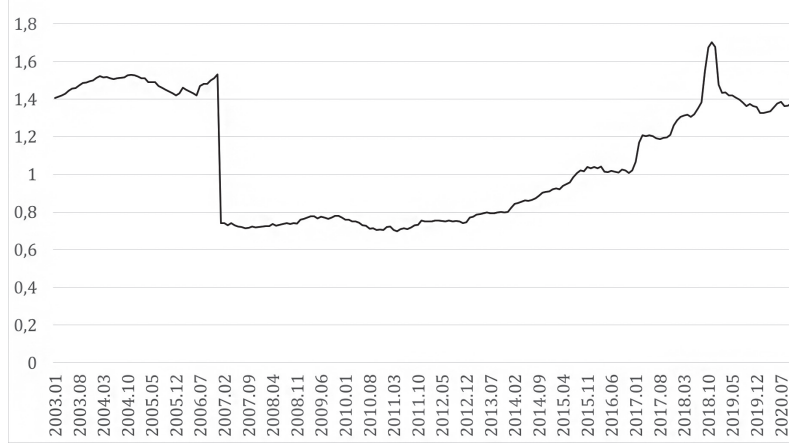
Gelelim benim favori maddeme; hazır kahve. Daha bu hafta 100 gramı için 20 TL ödediğim hazır kahvenin fiyatı da 17 yılda sadece %7 artmış. Nasıl yani?

Fiyatı En Az Artan Maddeler

% Artış Oranı

Çorap (Çocuk için)	98,662518
Kazak (Erkek için)	94,03588259
Kazak (Kadın için)	92,49222908
Yangın, Hırsızlık ve Diğer Afetler İçin Sigorta	55,01504047
Telefon Aboneliğine İlişkin Hizmetler	50,30725057
Uzman Doktor Muayene Ücreti	19,66093345
Hazır Kahve	7,556686585
Tuvalet Kağıdı	1,79991057
Banka ile Para Havale Ücreti	-77,23160636
Kabartma Maddeleri	-80,7293006

Grafik 1. Banka ile Para Havale Ücreti

Grafik 2. Tuvalet Kağıdı

Bu defa mucize Ocak 2008'de gerçekleşmiş. Bir ay önce 52 TL olan hazır kahve fiyatı birden 21 TL'ye düşmüş. Aralık 2020'de zaten ancak 45 TL'ye çıkabilmiş. Gerçekten çok merak ediyorum TÜİK hazır kahve fiyatını nereden derliyor. Zincir marketlerden olamaz, imkansız. Guatemala olabilir.

Uzman doktor muayene ücreti de 17 TL imiş dönem başında, Aralık 2020'de 20 TL'ye çıkmış. Garipliğin de bir sınırı olmalı.

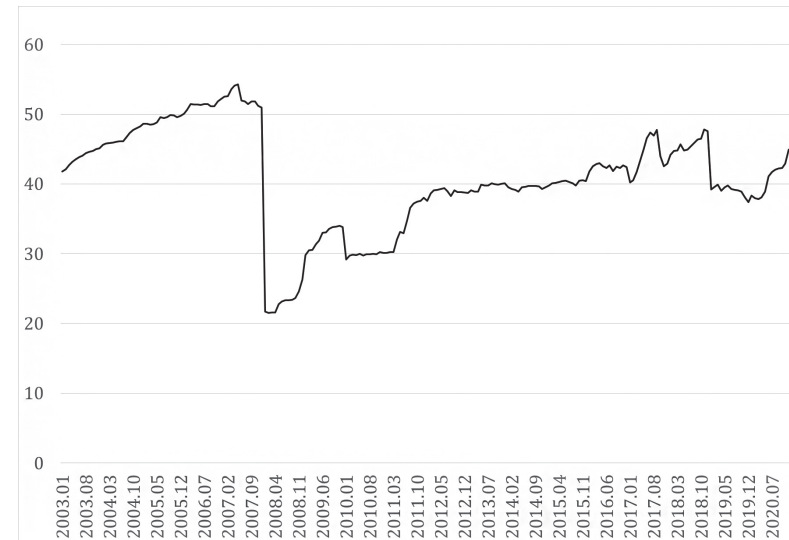
TTB fiyat tarifi açıklıyor sonuçta.

Özensizlik, kontrol etmeme ve hata sonucu oluşan durumlar da var. Örneğin fahiş fiyat artışı olan maddelerden biri "çatal, kaşık, bıçak takımı (çelik)" için olan bu. Aralık 2019'a kadar bu maddenin fiyatı tek basamaklı, 6.5 TL gibi girilmiş. Doğru fiyat, 869 TL, geçen yıl girilince fiyatlar çıldırmış. "Altın" ve "limon" dışında fiyatı en çok artan maddeler için

aynı özensizlik geçerli. Fiyatlar yanlış girilmiş. Altın ve limon sonrasında fiyatı en çok artan ürünlere bakalım.

Tablo 2: Fiyatı En çok Artan Diğer Mallar

Tek Masa	2348,89041
Tek Sandalye	2195,803643
Cep Telefonu Görüşme Ücreti	2010,327421
Araçların Tamirine ve Bakımına Ödenen Ücretler (Malzeme ve işçilik)	1888,927003
Diğer Kültürel Faaliyetler	1799,038772
Köprü Geçiş Ücreti	1528,56
Diğer Sağlık Ürünleri	1511,065217
Diğer Kırtasiye Malzemeleri	1419,22387
Diş Dolgu Ücreti	1400,817703
Porselen Ev Eşyası	1399,596798
Sihhi Techizat Malzemeleri	1296,734518
Ev Aletlerinin Tamiri (Malzeme ve İşçilik)	1277,803222
Bulaşık İçin Temizlik ve Bakım Ürünleri	1206,846061
Rakı	1204,336569
Diş Çekme Ücreti	1190,028536

Grafik 3. Hazır Kahve

Bu 15 maddenin ezici çoğunluğu ticarete konu olmayan mallar. Bu maddelerin fiyatları TÜFE artışının üç katı veya daha fazlası oranında ekstra artmıştır. Bu fiyatlar telefonla konuşma, rakı içme, dişçiye gitme, köprüden geçme, arabayı servise götürme ve eve tamirci çağırma diye sinyal vermektedir.

2. Göreli Fiyatlar

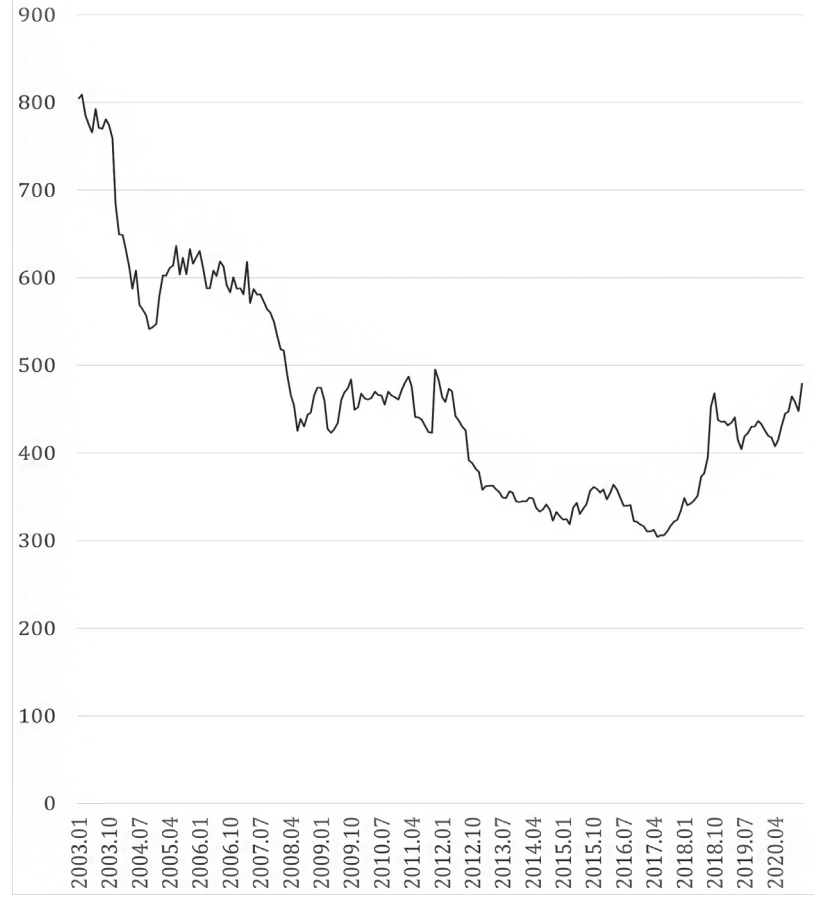
Üç temel mal ve hizmet üzerinden göreli fiyatların seyrini inceleyelim: ekmek,

çamaşır makinesi ve kira. İlki temel gıda ve tüketim malı olarak işçilerin bütçelerini yansıtır. İkincisi ticarete konu olan sanayi malıdır. Dayanıklı tüketim malı olarak tüm hanelerin talep ettiği zorunlu bir maldır. Üçüncüsü de ticarete konu olmayan bir hizmet ücretidir. Kira hem hanehalkları için temel barınma harcaması olarak hem de üreticiler için (bina varlık değerinin dolaylı bir göstergesi olarak) bir maliyet unsuru olarak son derece önemlidir.

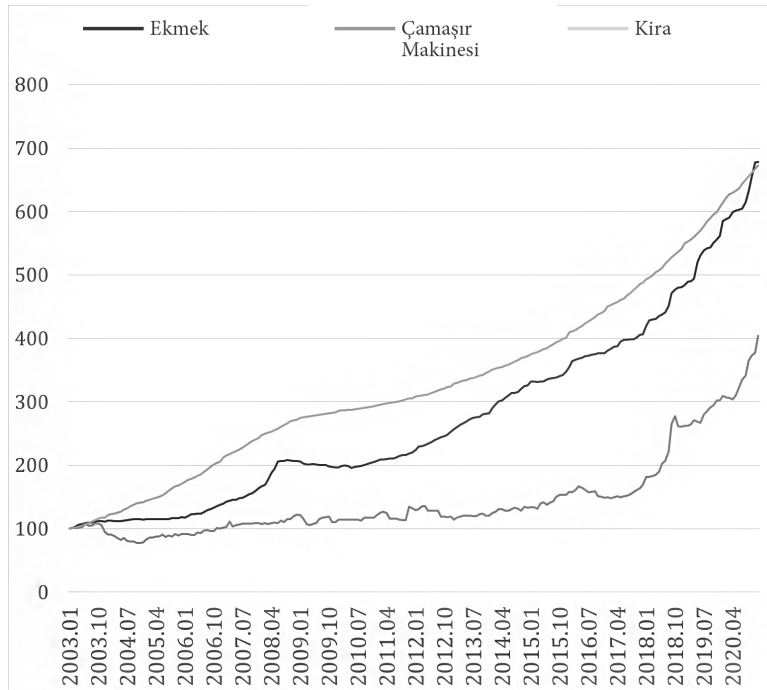
Her üç madde için Ocak 2003 fiyatlarını baz alalım, bu değer 100 diyelim. Sonraki değerleri bu baza göre hesaplayalım.

Ortaya aşağıdaki grafik çıkmaktadır.

Grafik 5. Çamaşır Makinesi/ekmek

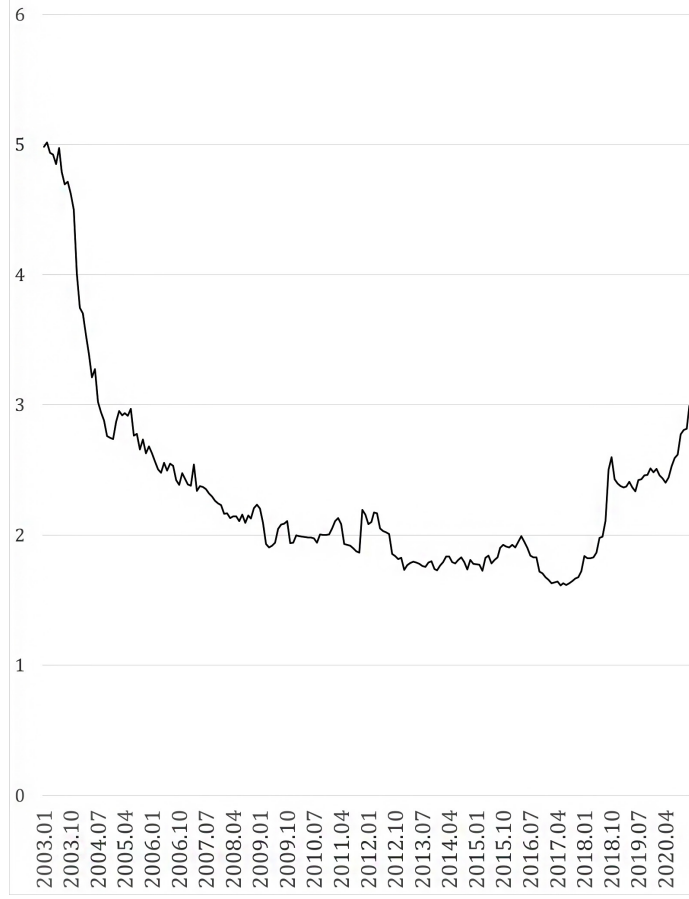

Grafik 4. Göreli Fiyatlar (2003 Ocak=100)

Kira dönem sonuna kadar hem ekmeğe hem de çamaşır makinesi fiyatlarından daha yüksek fiyat artışlarına sahiptir.

Bir çamaşır makinesine karşılık ne kadar ekmeğe alınabildiğini gösteren yukarıdaki grafik, göreli fiyatların dönem başından 2017 yılına dek hep çamaşır makinesi aleyhine seyrettiğini göstermektedir. Ocak 2003'te bir çamaşır makinesiyle 800 ekmeğe alınırken bu sayı 300'e kadar düşmüştür.

Grafik 6. Çamaşır Makinesi/Kira

Aynı durumu çamaşır makinesinin kira cinsinden görelî fiyatında da görebiliriz. Kira, çamaşır makinesine görelî olarak çok daha pahalı hale gelmiştir. Eskiden bir çamaşır makinesi fiyatıyla 5 kira ödenebilirken, 2017 yılında 1.6 kira ödenebilir hale gelmiştir.

3. Ne Olacak Bu Memleketin Hali

İnşaat ve emlak çılgınlığından vazgeçilip sanayi sektörüne dönmek gerekir. Sanayide verimlilik artışı inşaat sektöründeki verimlilik artışından çok daha yüksektir.

Dahası, ticarete konu olan sektörlerdeki verimlilik artışı da ticarete konu olmayan sektörlerdeki verimlilik artışından daha yüksektir. Aradaki fark 56 ülke için yapılmış bir çalışmada (Mano ve Castillo 2015) yıllık %2.2 olarak bulunmuştur. Tüm ekonominin 100 birimlik bir üretim ve gelir kapasitesi olduğunu düşünelim. 17 yıllık dönemde tüm ekonominin kaynaklarını ticarete konu olmayan sektörler yerine ticarete konu olan sektörlerle tahsis etmesi durumunda, üretim %45’lik ekstra artış kaydetmiş olacak ve 17 yıl sonunda üretim değeri 145’e çıkacaktır.

Dünya gazetesinde (Dünya Gazetesi, 2017) yer alan bir habere göre Ozan Acar’ın bir çalışmasında 2005-2015 yılları arasında sanayi verimliliği yılda %0.6 artarken inşaat verimliliğinin yılda %2 düştüğü bulunmuştur. Dolayısıyla bizim meselemizdeki verimlilik farkı da yukarıdaki bahsi geçen çalışmaya paralel olarak %2.6 sayılabilir. Dönemi 17 yıla aynı çıkarıp bu parametrelerle bir yukarıdaki hesabı yaparsak tüm ekonominin kaynaklarının inşaat yerine sanayiye aktarılması durumunda kazanılacak ekstra üretim artışını %54 olarak buluruz.

Ekonomideki kaynak tahsisinin görelî fiyat gelişmelerinin doğrudan ilişkili olduğu bilinmektedir.

Çamaşır makinesi ve kira örneğinde ele aldığımız görelî fiyatların gelişimi pek çok faktöre bağlı olsa da döviz kurunun bu faktörlerin en başta gelenlerinden biri olduğu aşîkardır. Bu etki üç kanaldan işlemektedir. Birincisi, TL’nin değeri düşmesi ithal edilen sanayi ara girdilerinin görelî olarak ucuzlaması demektir. Maliyeti görelî olarak düşen sanayi malının kira cinsinden görelî fiyatı da düşecektir. İkincisi, değeri TL ile ithal edilen sermaye mallarının görelî fiyatı düşecek, emek yerine sermaye ikame edilecek, bu durum da verimliliği artıracaktır. Verimliliği artan çamaşır makinesi sektöründe görelî

fiyatlar da düşecektir. Üçüncüsü, TL'nin değerlenmesiyle, *ceteris paribus*, ihraç fiyatı görece olarak artan çamaşır makinesi üretimi yapan firmalar uluslararası yoğun rekabet nedeniyle de piyasa paylarını kaptırmamak için verimlilik artışına zorlanmaktadır. Bu durumda da görece fiyatları düşecektir. Ticarete konu olmayan inşaat ve emlak sektöründe bu üç kanal ya hiç geçerli değildir ya da etkisi çok azdır.

Sanayiye geri dönerek 2003 yılındaki görece fiyat düzeylerini elde etmek için sürecin tersine işlemesi, yani TL'nin değer kaybetmesi gerekmektedir. Yukarıdaki grafikte görüldüğü gibi 2013 yılından sonra olan da budur. Döviz kuru yükseldikçe görece fiyatlar da çamaşır makinesi lehine dönmektedir. Ama salyangoz hızıyla. Bizim yaptığımız kaba bir hesapla, 2013 sonrası döviz artışı %311 buna denk gelen görece fiyat

iyileşmesi ise %67'dir. Ancak 2003 görece fiyat düzeyine dönülmesi için gerekli görece fiyat iyileşmesi %178'dir. Buna sağlayacak döviz kuru artışı da %811 olacaktır. Sıkı durun! Bu dolar kurunun 16.6 TL'ye çıkması demektir.

Söz savunmanın!

Kaynakça:

Dünya Gazetesi (2017), "İnşaat Büyüdü ama Verimliliği Geriledi", <https://www.dunya.com/ekonomi/insaat-buyudu-ama-verimliliği-geriledi-haberi-352487>

Man, R. ve Castillo, M. (2015), "The Level of Productivity in Traded and Non-Traded Sectors for a Large Panel of Countries", IMF Working Paper Series, 15/48, <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/The-Level-of-Productivity-in-Traded-and-Non-Traded-Sectors-for-a-Large-Panel-of-Countries-42750>

TÜİK (2021), Madde Sepeti ve Ortalama Madde Fiyatları, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=T%C3%BCketici-Fiyat-Endeksi-Aral%C4%B1k-2020-37378&dil=1>

Grafik 7. Reel Görece Sanayi Fiyatları ve Döviz Kuru

